

ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ СУТНІСНИХ ОЗНАК ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ, ПЛАНУВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

*О.В. Фартушняк, к.е.н., доц., доцентка кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків*

Питання оптимізації податкового навантаження набуває особливої актуальності в умовах динамічних змін податкового законодавства, нестійкого макроекономічного середовища та зростаючої ролі податкових ризиків у фінансовій діяльності підприємств. Раціональне управління податковими платежами стає одним із ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, стійкості грошових потоків і збалансованості фінансової системи загалом. На макрорівні податкове навантаження виступає індикатором рівня перерозподілу ВВП через бюджет та характеризує ефективність податкової політики держави. На мікрорівні – визначає частку податкових витрат у структурі витрат підприємства, впливаючи на фінансовий результат, ліквідність та інвестиційну активність. Таким чином, дослідження взаємозв'язку понять «податкове навантаження», «податкове планування» та «податкова оптимізація» є необхідним для формування цілісного підходу до управління податковими потоками підприємств.

Для напрацювання методики оптимізації податкового навантаження підприємств необхідно чітко визначитися з термінологічним апаратом дослідження, що дозволить забезпечити однозначність трактувань ключових понять, сформулювати коректну теоретико-методологічну основу та усунути можливі суперечності при подальшому аналізі механізмів податкового регулювання.

У науковій літературі простежуються різні терміни, такі як: податкове планування, податкова політика, податкове навантаження, податкові важелі, податкова оптимізація, бюджетування податків тощо.

У публікаціях Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), зокрема у звітах *Taxing Wages* [1] та методичних матеріалах з аналізу податкової системи, податкове навантаження розглядається як макроекономічна категорія, що відображає структуру податкових надходжень та їх вплив на зайнятість, інвестиції та економічне зростання. У цих дослідженнях значна увага приділяється стандартизації підходів до оцінки податкового навантаження, що забезпечує можливість міжкраїнних порівнянь, а також аналізу ефектів зміни податкових ставок та пільг. Підхід OECD є важливим для формування концептуального розуміння податкового навантаження як багатовимірного показника, що включає не лише рівень податкових ставок, але й особливості адміністрування та структуру податкової бази.

Подібну концепцію розвиває F. Çelikaу у дослідженні [2], де детально проаналізовано інституційні, економічні та соціальні чинники формування податкового навантаження. Автор наголошує, що податкове навантаження має різні виміри: на працівника, на підприємство, на економіку загалом. Такий підхід дозволяє чітко визначити, яке саме навантаження потребує оптимізації у конкретному дослідженні, та показує відмінності між мікро- й макропоглядом на цю категорію.

Ґрунтовний аналіз терміну «податкового навантаження» проведено науковцями у праці [9], де визначено два підходи: кількісний та якісний. Ознайомившись з сутністю поняття «податкове навантаження» можна визначити, що податкове навантаження у кількісному підході розглядається як сума коштів до сплати або показник, який характеризує роль

податків, а у якісному підході – як показник, що характеризує вплив або як характеристика податкової системи [9]. Отже, узагальнено, податкове навантаження можна визначити як показник, що відображає обсяг податкових зобов'язань підприємства та ступінь впливу податків на його фінансово-господарську діяльність, поєднуючи кількісну та якісну оцінку.

Питання податкового планування та податкової оптимізації досліджують О. Жук [3] та А.Томашевська [3]. У статті [3] автори пропонують чітке розмежування термінів: «податкове планування» як процес цілеспрямованого формування податкової політики підприємства; «податкова оптимізація» як вибір найефективніших варіантів оподаткування в межах чинного законодавства; «податкова мінімізація» як стратегія зниження податкових платежів з урахуванням рівня прийняттого ризику. Дослідники підкреслюють необхідність інтеграції податкового планування у систему корпоративного управління та пропонують методичні підходи до оцінки його ефективності.

А. Єлісеєв [4] та А. Загородній [4] розмежують два концепти: перший вони трактують як *бюджетування податків*, тобто планування розподілу та використання податкових платежів у межах бюджету підприємства, тоді як під власне *податковим плануванням* розуміють оптимізацію податкових платежів з метою мінімізації витрат та управління податковими ризиками. Л. Усенко визначає податкове планування на мікрорівні як «цілеспрямовану діяльність підприємства, що реалізується через систему планових дій і спрямована на вибір оптимальних варіантів фінансово-господарської діяльності» [5]. Ю. Оніщук виокремлює структуру податкового планування та розглядає оптимізацію податків як його ключовий елемент, підкреслюючи, що мінімізація податкових платежів є лише одним із можливих інструментів оптимізації, допустимим у межах чинного законодавства [6]. За визначенням Супруненко С.А. [7] податкове планування – це планування оптимізації податкових платежів та зборів за допомогою законних засобів за допомогою створення ефективної системи.

Також прослідковується однаковість думок науковців, що свідчить про універсальність податкового планування і саме в системі податкової політики, яка є більш широкою категорією і включає [8, с. 196]:

1. Вибір системи оподаткування (загальна або спрощена система).
2. Визначення податкових пільг та можливості їх застосування.
3. Фінансово-господарські трансформації та диверсифікації, що впливають на податкове навантаження, зокрема:
 - а) управління товарними залишками;
 - б) аутсорсинг частини основних та допоміжних бізнес-процесів;
 - в) оптимізація доходів та їх розподіл між суб'єктами з меншим податковим тиском;
 - г) залучення неоподатковуваних ресурсів (повернення фінансової допомоги, лізинг, поповнення статутного капіталу);
 - д) формування прибутку через компанії в юрисдикціях з більш вигідним оподаткуванням у разі міжнародних операцій.
4. Розробка планів податкових платежів (моделювання баз оподаткування, визначення розмірів податків, зборів та обов'язкових платежів відповідно до нормативів).
5. Створення податкового календаря та планування строків сплати податків.
6. Оцінка ефективності податкової політики та системи оподаткування підприємства.

Таким чином, можна зробити висновок, що **податкове планування** у різних авторів розглядається як **систему [5, 6] або процес [3]**, а **оптимізація та мінімізація податків** виступають як інструменти або стратегії цього процесу, при цьому підходи відрізняються

рівнем деталізації та акцентами (бюджетування, системність, допустимість ризику). Також важливу думку висловили науковці О. Жук та А. Томашевська, які акцентували на різниці термінів «мінімізація» і «оптимізація» податків. На їх думку, мінімізація податків передбачає максимальне зниження податкових зобов'язань, тоді як оптимізація податків є системним процесом, спрямованим на досягнення збалансованих пропорцій між усіма аспектами фінансово-господарської діяльності підприємства [3].

Узагальнюючи розглянуту літературу, можна констатувати, що поняття «податкове навантаження», «податкове планування» та «податкове навантаження» є взаємопов'язаними, але мають різні рівні застосування. Податкове навантаження – це індикатор, що потребує кількісної оцінки; податкове планування – процес, спрямований на раціоналізацію податкових платежів; податкове навантаження – показники для оцінки впливу податків на діяльність підприємства, податкові важелі – інструменти, за допомогою яких досягається оптимізація. Сукупність проведеного дослідження формує цілісне теоретико-практичне підґрунтя для подальшого аналізу оптимізації податкового навантаження та розробки рекомендацій для підприємств.

Використані джерела:

1. OECD. Tax Poluce Studies. Tax Burdens: Alternative measures. 2000. 89 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2000/04/tax-burdens_g1ghgc8f/9789264181588-en.pdf
2. Celikay F. Dimensions of tax burden: a review on OECD countries. Journal of Economics, Finance and Administrative Science, ISSN 2218-0648, Emerald Publishing Limited, Bingley, 2020. Vol. 25, Iss. 49, pp. 27-43, <https://doi.org/10.1108/JEFAS-12-2018-0138>
3. Жук О., Томашевська А.. Податкове планування у системі управління підприємством. Журнал Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, 6 (3-4) (2019), 96–102
4. Yeliseyev A.V., Zavgorodniy A.H. Tax planning in the system of financial management of the enterprise. Finance of Ukraine, 8 (2009), 131—134.
5. Usenko L.M. Methods of improving tax planning at the enterprise. State and regions. Series: Economics and Enterprise, 2 (2006), 417—421.
6. Onishchuk Yu. Tax planning the right of organization of the taxpayer in the fulfillment of tax obligations. Entrepreneurship, Economy and Law, 9 (2007), 59—61.
7. Suprunenko S.A. Improvement of tax planning in the interests of the state and the enterprise. Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property, 8 (2009), 349–352.
8. Матвійчук Л., Олійник Л. Податкове навантаження вітчизняних підприємств у мовах воєнного стану: методичний аспект. Вісник Хмельницького національного університету. 2022, № 3. С. 192-198.
9. Живко З., Родченко С. Податкове навантаження: сутність, методи вимірювання та оцінка рівня. Економічний простір, 2020. (158), С. 23-27. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/158-4>